

Helsinkiški bilten

HELINSKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR. 64 // MAJ 2010

TURSKA: REGIONALNI FAKTOR STABILNOSTI

Turska se u poslednjih godinu dana profilisala kao jedan od ključnih faktora na Balkanu. Posrednička uloga njene diplomatije došla je do izražaja, kako između pojedinih zemalja, pogotovo kada je reč o Srbiji i Bosni i Hercegovini, tako i unutar pojedinih od njih na delikatnim unutrašnjepolitičkim pitanjima. Srbija je u fokusu njenih aktivnosti s obzirom na činjenicu da je ona i dalje potencijalni generator regionalne nestabilnosti. To se, pre svega, odnosi na ponašanje Srbije u odnosu na Republiku Srpsku, ali i na Bosnu i Hercegovinu u celini, kao i na njene loše odnose sa susedima. Srbija blokira proces priznavanja Kosova, dok su na unutrašnjem planu političke i verske tenzije u Sandžaku stalna briga međunarodne zajednice.

Tursko regionalno angažovanje fokusirano je prvenstveno na Beograd. Rezultat te orijentacije je intenzivna međusobna komunikacija na visokom i najvišem nivou. Predsednik Boris Tadić je izjavio da odnosi između dve zemlje "nikada u istoriju nisu bili bolji". Posredovanje Turske dovelo je i do konkretnih ohrabrujućih pomaka u odnosima Srbije sa Bosnom. Beograd je nedavno prihvatio novoimenovanog ambasadora BiH nakon što je tri godine opstruirao to imenovanje. Turski minister spoljnih poslova Ahmet Davutoglu pomirio je zavađene

sandžačke političke prvake Rasima Ljajića i Sulejmana Ugljanina. Turska diplomatija, zajedno sa španskom, angažovana je na obezbeđivanju prisustva svih zemalja regiona na predstojećem sastanku pod pokroviteljstvom EU, početkom juna u Sarajevu, vlada premijera Erdogana najavljuje atraktivne investicione projekte i sl.

Turska "diplomatska ofanziva" na Balkan nesumnjivo uživa podršku najznačajnijih međunarodnih aktera, Sjedinjenih Država Amerike u prvom redu. Turska već više decenija i sama teži evropskoj budućnosti, mada ne uživa podršku svih članica EU na tom putu. Međutim, svojom ekonomskom i političkom snagom i uticajem Turska polako gradi poziciju garanta stabilnosti na Balkanu, čija je osnovna karakteristika i dalje "nestabilni mir". Ivan Vejvoda, izvršni direktor Balkanskog fonda za demokratiju, ističe da je: "Turska i geografski i istorijski deo regiona. Njihove sadašnje aktivnosti uklapaju se u politiku koju vode vlada Redžepa Tajipa Erdogana i Davutoglu kao ministar spoljnih poslova, a koja je nazvana 'Nula problema u region i susedstvu'"¹

Tursko angažovanje u regionu, kao i spremnost

Beograda da konstruktivno u tome učestvuje, izloženi su, međutim, žestokom osporavanju i u Srbiji i u Republici Srpskoj. Ono je naročito došlo do izražaja nakon trilateralnog susreta na vrhu u Istanbulu, 24. aprila 2010. godine. Učesnici samita, predsednik Turske Abdulah Gul, predsednik Srbije Boris Tadić i predsedavajući Predsedništva Bosne i Hercegovine Haris Silajdžić usvojili su Deklaraciju, kojom su iskazali zajedničku spremnost da rade na "izgradnji mira, prosperiteta i stabilnosti na Balkanu".

Duboko ukorenjene predrasude srpske elite prema Turskoj reflektuju se i u široj javnosti. Taj odnos neguje i održava elita, koja je tradicionalno neprijateljstvo zbog "500 godina robovanja pod Turcima", početkom devedesetih godina prošlog veka aktuelizovala. Tada se u prvi plan ističe teza o opasnosti od "islamskog fundamentalizma" duž "zelene transverzale", koja Bosnu i Hercegovinu preko Sandžaka spaja sa Turskom. Ta teza je poslužila kao "opravdanje" za rat protiv Bosne i Hercegovine i teror nad Bošnjacima u Sandžaku.

U aktuelnom kontekstu, "opasnost" od turskog diplomatskog angažmana se prepoznaje u slabljenju položaja srpskog entiteta u Bosni i Hercegovini, s jedne strane i, kao pomoć Prištini u promovisanju nezavisnosti Kosova, sa druge. Turska je bila druga zemlja koja je priznala nezavisnost Kosova u februaru 2008. godine. Srpska elita smatra da je to na "štetu srpskih nacionalnih interesa". Tomislav Nikolić, predsednik Srpske napredne stranke (SNS), zbog toga iznosi svoje strepnje: "Ne mogu da shvatim predsednika Srbije koji u pokušaju da reši pitanje sudbine BiH toliko se vezuje za Tursku... Bojim se da će se ovakvim odlukama stvari u BiH razvijati na štetu srpskog naroda i RS i zato sam veoma zabrinut ovakvim ponašanjem predsednika Srbije i sastancima kojima prisustvuje u BiH i u Turskoj".²

ISTAMBULSKA DEKLARACIJA

Aprilski trilateralni sastanak u Istanbulu može se smatrati logičnim nastavkom intenzivne saradnje Srbije i Turske u poslednjih godinu dana. Naime, to je bio peti sastanak na visokom nivou. Turski predsednik Abdulah Gul boravio je u Beogradu u oktobru 2009. godine, a u međuvremenu tri puta se sastala "trojka" šefova diplomatije Srbije, BiH i Turske. Prema nekim informacijama ministri Vuk Jeremić i Ahmet Davutoglu sreli su se do sada 11 puta.³

Sastanak u Istanbulu ocenjen je kao "novi početak" u odnosima tri zemlje koje teže istom cilju – članstvu u Evropskoj uniji. U Deklaraciji se, osim isticanja spremnosti zajedničkog rada na miru i prosperitetu regiona, navodi da se regionalna politika mora zasnivati na osiguranju bezbednosti, stalnom političkom dijalogu i očuvanju multietničkih, multikulturnih i multi-religijskih osobnosti. Na samitu je takođe dogovoreno da će sva tri člana Predsedništva BiH (Silajdžić, Komšić i Radmanović) uskoro posetiti Beograd, a da će 15. jula, na 15-godišnjicu genocida u Srebrenici, u Srebrenici biti i turski

premijer Redžep Erdogan i predsjednik Srbije Boris Tadić. Predsjednik Srbije je osim toga predložio da se sledeći susret na vrhu održi u Beogradu.

U obraćanju novinarima, Tadić je naglasio da Srbija ostaje privržena zaštiti integriteta BiH, kao i da Srbija neće učiniti nijedan korak u pravcu destabilizacije BiH, niti dovoditi u pitanje njene granice i integritet: "Srbija podržava BiH na putu prema EU i čestita joj na dobijanju Akcionog plana za članstvo u NATO"⁴

Za predsednika Turske Abdulaha Gula trilateralni sastanci i veoma prisani i prijateljski odnos tri zemlje su veoma važni za budućnost, mir, prosperitet i zajedničku evropsku viziju Balkana: "Naša saradnja i strateško partnerstvo pokazuje da su Turci i Srbi uvek imali potrebu za bliskim prijateljstvom, što je istorijski korak za Balkan"⁵

Haris Silajdžić je potencirao zadovoljstvo izjavom Borisa Tadića da Srbija nikad neće preduzeti ništa što bi štetilo integritetu i suverenitetu BiH: "To unosi mir i spokoj u naša srca"⁶

NEZADOVOLJSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ

Istanbulski samit je doprineo zahlađenju odnosa između Beograda i Banjaluke. Kritike na račun trojnog sastanka u Istanbulu bile su izuzetno oštre u Banjaluci. Taj potez Beograda neki su u kvalifikovali kao "zabijanje noža u leđa Republici Srpskoj". U tome je prednjačio srpski član Predsjedništva BiH, Nebojša Radmanović, koji je najvio osporavanje Istanbulske deklaracije, jer ona ne doprinosi stabilnosti BiH: "Kad stigne u Predsjedništvo BiH, nelegalno pri-

hvaćen dokument iz Istanbula biće osporen"⁷ Radmanović, naime, tvrdi da je Silajdžić prihvatanjem Deklaracije prekršio Ustav a to BiH u cjelini "dovodi u tešku situaciju". Zvaničnicima srpskog entiteta smeta i pohvala Savjetu za implementaciju mira (PIC) u tekstu Deklaracije, "jer u BiH nema jedinstvene ocene o kvalitetnom radu PIC"⁸

Istanbulska deklaracija, kao i ranije Deklaracija o Srebrenici, je ponovo u Banjaluci otvorila pitanje odnosa Srbije i Republike Srpske. Potpredsjednik Srpske demokratske stranke Ognjen Tadić podsetio je da je njegova partija na vreme pozvala zvaničnu Banjaluku i Beograd da "raščiste nesporazume": "To se nije dogodilo, jer se, očigledno, između njih isprečila sarajevska politika", tvdi Tadić.⁹

Premijer Republike Srpske Milorad Dodik, koji je poslednjih meseci zapaljivim i pretećim izjavama doprineo destabilizaciji Bosne i Hercegovine, ovog puta je bio nešto suzdržaniji. Međutim, i on je istakao da Haris Silajdžić nije imao pravo na jednostrani nastup u Isambul, jer kada je reč o odnosima Srbije i Turske prema BiH, moraju "postojati jasni stavovi ko predstavlja tu zemlju". Dodik je istakao da će "nastaviti da gaje dobre odnose sa Srbijom, ali ćemo nastaviti da razjašnjavamo našu poziciju i zalaćemo se za interes RS"¹⁰

Aleksandar Popov, direktor novosadskog Centra za regionalni razvoj, ocenjuje da je Beograd na dobar i konstruktivan način napravio oštar zaokret u regionalnoj politici. Ističe da je Boris Tadić potpisivanjem istanbulske deklaracije "preuzeo ulogu da indirektno, ako je moguće, pacifikuje Dodika."¹¹ Podsetio je da Beograd

4 Politika, 25. april 2010.

5 Isto.

6 Isto.

7 Prema Danasu, 28. april 2010.

8 Isto.

9 Politika, 28. april 2010.

10 Isto.

11 Isto.

ranije nije reagovao na Dodikove izjave koje su bile suprotstavljene Dejtonskom sporazumu.

REAKCIJE BEOGRADA

Mnogi u Beogradu su takodje ošto reagovali na "radikalni zaokret" Borisa Tadića u odnosu prema susedima. Nacionalistički, antievropski blok izrazio je sumnju zbog toga što se u tom zaokretu predsednik Srbije oslanja na Tursku.

Prilikom posete turskog predsednika Abdulaha Gula Beogradu (oktobar 2009), Skupština Srbije mu je uskartila gostoprimstvo, mada je bilo planirano da se obrati parlamentarcima. To se nije dogodilo zbog negodovanja opozicije i mogućih incidenata i provokacija.

Osporavanje Turske kao mogućeg partnera u stabilizovanju regiona i njegovom bržem napredovanju ka Evropskoj uniji, počiva na uverenju da je Ankari zapravo, stalo samo do "zaštite" muslimanskog stanovništva u balkanskim zemljama. Tako se tumači i podrška ustavnim reformama u BiH koje bi tu državu učinile funkcionalnijom, kao i priznavanje Kosova kao nezavisne, suverene države.

Najžešće kritike u tom smislu na račun Borisa Tadića izrečene su (i ovog puta) u nedeljniku *Pečat*. Glavni i odgovorni urednik Milorad Vučelić kaže da "beogradski vlastodršci" uglavnom (više) i ne spominju Republiku Srpsku i "trude se svim silama da je unište". On ističe da: "Istambulska Deklaracija jasno pokazuje da su u toj politici daleko poodmakli", a "samo odlučnost srpskog naroda preko Drine, međunarodno pravo i Rusi brane Republiku Srpsku".¹²

Turska ambicija da sa novom dinamikom učestvuje u regionalnim poslovima povezuje se u ovim krugovima sa oživljavanjem nekadašnjih

aspiracija otomanskog carstva. U Skupštini Srbije radikalski poslanici su cinično pitali potpredsednika Vlade za evropske integracije Božidara Đelića, gde Vlada nastoji da odvede Srbiju – u Evropsku, ili u Otomansku uniju.¹³

Tu pretpostavljenu buduću zajednicu nedeljnik *Pečat* naziva Otomanskim komonveltom. Polazeći od toga da Turska dugo i neizvesno čeka na svoj eventualni prijem u EU, *Pečat* piše da to nije razlog da Srbija svoje težnje veže za problematične turske šanse i „još manje da postane talac nekog budućeg prekomponovanja kontinenta i stvaranja utešnih balkanskih i maloazijskih integracija“.¹⁴

Angažovanje Turske na Balkanu i uspostavljanje aktivne saradnje sa vlastima u Beogradu, bivši ministar spoljnih poslova SR Jugoslavije Vladislav Jovanović vidi kao podleganje pritiscima Amerike. Po njemu, Amerika traži od Srbije podršku za „slamanje otpora Republike Srpske“. Prema Jovanoviću, „politički je neukusno“ to što Srbija kao neutralna zemlja podržava integraciju BiH u NATO. Iako, kako kaže, razume da se „ne možemo suprotstavljati trendu koji je nadmoćan, ali ne moramo da idemo u susret tom trendu i podržavamo ga, jer onda škodimo našim dugoročnim interesima, a to je da očuvamo kulturno, duhovno, nacionalno jedinstvo srpskog naroda na prostoru čitavog Balkana“.¹⁵

Prihvatanjem Turske kao ključnog regionalnog partnera, Srbija je napravila iskorak u odnosu na svoju raniju regionalnu politiku. Imajući u vidu ekonomsku i finansijsku krizu, kao i recesiju u gotovo svim zemljama Balkana, važno je da se nastavi sa regionalnim povezivanjem posebno sa Turskom, koja osim političkog, ima i veliki ekonomski potencijal.

12 Pečat, 30. april 2010.

13 Izveštaj sa sednice Skupštine Srbije, TV B92, 29. april 2010.

14 Pečat, 30. April 2010.

15 Politika, 28. april 2010.

Uloga Turske u stabilizaciji Balkana je važan elemenat u zaokruživanju balkanske bezbednosne arhitekture. Posebno je važna njena uloga u relaksaciji odnosa sa muslimanskim stanovništvom u svim balkanskim zemljama, koje je već dve decenije kontinuirano na udaru radikalnih nacionalizama.

Za Srbiju je takodje važno da svoj odnos prema otomanskoj eri stavi u realan kontekst i da svoje odnose sa islamskim svetom, uključujući i Tursku, gradi na uzajamnom razumevanju, negovanju kulturne baštine iz tog vremena.

Ova nova dinamika u odnosima između Srbije i Turske, je prilika za Srbiju da normalizuje i svoje odnose sa muslimanima/Bošnjacima, ne samo u Srbiji, već na celom Balkanu.

U tome poslu značajnu ulogu mogu imati mediji i obrazovne institucije koje tradicionalno neguje negativne stereotipe o Turcima i muslimanima generalno. Radi se o stereotipu na koji se radikalni nacionalizam oslanja već stolicima i zato je neophodna njegova dekonstrukcija.